

Sebilürreşad Ceride-i İslamiyyesine

Şeyh Muhsin-i Fani Ez-Zahiri Hazretlerine

İkinci beyanat-ı âliyye-i güzîdeyi okudum, yine kelâm ve kelâmîyata hücum olunuyor, Müslümanları şiddetle alâkadar eden böyle mühim bir mesele hakkında şakk-ı şefeh etmemekliğim muâheze edilmek isteniyor.

Fâzıl-ı muhterem, mevzu-ı bahsimiz olan meselenin ehemmiyeti derkârdır. Ancak Yeni İlm-i Kelâm mütâlaa olunmaksızın serd edilen sözleri mahallinde duyulmamış, bilhassa dîbâce ile fasl-ı sâninin 2, 3, 8 bendlerine atf-ı nazar buyurulmasını ricâ etmiş idim. Ne çare ki ricâm karîn-i is'âf olmamış, mücerred Sebilürreşâd'ın bir sahifesini bile doldurmayan îzâh dolayısıyla uzun uzadıya be-icâle kalem olunmuş, Muhassal el-Kelâm ve'l-Hikme'nin her bahsi bile iltifât-ı hakîmânenizden mahrum bırakılmıştır. Müslümanlar için kâfi gördüğünüz, dîn imamlarının tedvîn etmiş oldukları akâid tamâmiyle Muhassal el-Kelâm ve'l-Hikme'de, bu akâid-i sâlimenin tarîkı, nazariyeleri de Yeni İlm-i Kelâm'da mezkûrdur. Muhassal el-Kelâm ve'l-Hikme'de İbn Teymiyye ile İbn el-Kayyim el-Cevziyye'nin âsâr-ı mebrûrelerinden iktibâs ile ehl-i kelâm mesleki tenkîd; dîn imamlarının asıl ehl-i sünnet, mütekellimîn-i ehl-i sünnetin kusûr-ı ehl-i sünnet oldukları bile her iki eserde tavzîh olunmuştur.

Vaktiyle kelâmîyât denilen felsefe-i dîniyenin ne zaman, nasıl zuhûra geldiği îzâh edilecek Yeni İlm-i Kelâm'da zalâm-ı târîhe karışan ihtilâfât-ı mezhebiyye, cedelât-ı kelâmîyye ve münâkaşât-ı mezhebiyyenin ihyâ olunacağı, yalnız Aristo, Eflâtun, Câlînûslara mukâbil Locke'lara, Kant'lara, Descartes'lara baş vurulacağı, yabancıların harîm-i İslâm'a alınacağı ifâde buyuruluyor; böylece Yeni İlm-i Kelâm'ın lüzûmsuzluğu ve fâidesizliği istihrâc olunuyor; en nihâyet Yeni İlm-i Kelâm ile, kelâmîyâtın yeniden ihdâsı bâis-i hayret, mûcib-i teessüf oluyor.

Kelâmîyâtın zaman ve keyfiyyet-i zuhûru hakkındaki ifâdât-ı âliyyemiz umûmiyyet itibâriyle hakka makrûn değildir; bununla beraber ta'dâd buyurulan mahzûrların biri Yeni İlm-i Kelâm'da yer tutmamıştır. Münâkaşât-ı lafziyye, ihtilâfât-ı mezhebiyye, cedelât-ı kelâmîyye ihyâ edilmemiş; belki Sebilürreşâd'da îzâh olunduğu vechile bîsud olan münâkaşât-ı lafziyye ve cedeliyye sâha-i ilmden hârice atılmış, ihtilâfât-ı mezhebiyye hiçbir sûrette nazariyât-ı felsefiyye ile tahkîm olunmamıştır.

Yeni İlm-i Kelamda âlem-i İslam'da zuhur eden taifelerin meslek-i mahsusları ile bâtinî ilhad neşreden Bâtıniyye'nin aġrâz-ı fâsidesi, tarihe hıyanet olunmaksızın, olduġu gibi beyan olunmuştur; derdest-i tab' olan diġer kitaplarda da yalnız akaid-i sâlîme an-bürhan ityan edilmiştir. İmam-ı Âzam, İmam Sevrî, İmam Ebû Yusuf, İmam Ahmed, İmam İshak bin Râhûye gibi eimme-i müctehidînin kelâm aleyhindeki sözlerini en evvel lisanımız ile bildiren Muhassalü'l-Kelâm ve'l-Hikme'dir. Yeni İlm-i Kelâm'da da din imamlarının akaidine cidden ehemmiyet verildiġi okuyanlara hafî deġildir; mütekellimîn tarik-i evvel olan hudûs ve araz tarikine ehemmiyet vermeyen, mütekellimîn ile Selefiyye arasında medar-ı temayüz olan noktalarda, hususan sıfat-ı ilahiye babında, o kavgalı bir bahs olan kelam mebhasinde, hayır ve şer, kaza ve kader gibi en amik bir mebhasde, Razi (v. 606) zamanından beri izhar oluna gelen edille-i nakliye mebhasinde, bab-ı te'vilde bütün Selefiyye'nin eserini takip eden kitap bâdi-i hayret olacak mı? Bunun gibi ancak "def-i muarız" kabilinden olmak üzere lede'l-hâce te'vili yine Selefiyye'nin müsaadeleriyle tecviz eden[1] mücerred nazar ve istidlal-i akli ile âyat-ı hakkı te'vile kalkışmayan, bab-ı nübüvvette de mütekellimin tarikinden ayrılıp ehl-i besair tarikine süluk eden kitap bais-i şüphe olacak mı? Akaid-i imaniyede ancak ve ancak vahye itimad eden aklın adem-i kifayeti, vahye temessükten başka bir çare bulunmadığını, nazari olan ilmin şükuk ve zünundan hali olmadığını, ancak vahiy ile tatmin olunmasının zaruri bulunduğunu uzun uzadıya izah eden kitap mucib-i teessüf olacak mı? Bir din-i akl u fikret, bir din-i hikmet ü maslahat olan din-i mübinimizde aklın hücec-i şer'îye olmasına, Kur'an-ı Kerim'in birçok mahalde bizleri edille-i akliyeye irşad ettiğine bakarak; İmamü'l-Hunefa, Ebü'l-Enbiya İbrahim Halilürrahman aleyhisselatü vessalam hazretlerinin meslek-i paklerine iktida ederek vahiy ve nakl ile sabit olan bir şeyi mücerred itminan-ı kalbi tezyin ve ya muanidini ilzam için rey ve akıl ile te'yidi iltizam eden kitap inkara layık görülecek mi? Esasat-ı diniyeyi felsefe-i akl-ı beşer ile mukayese akla daha ziyade itminan bahş olamaz mı?

Hakayık-ı Kur'aniye evvel emirde akıl için vusulü idrak olunamayacak hakayıkı bildirir ise de akıl için hiçbir veçhile ânı hîta-i idrakinden harice atamaz. Kur'an-ı Kerim muhâlat-ı ukulu haber vermez, muhayyerat-ı ukulu haber verir. "İnne'l-akle ve'n-nakle mütevfikan" düsturu İslam'da bir mütearifedir, bizzat Şeyhülislam İbn Teymiye el-Harrani akl-ı sarîh ile akl-i sahîhin tamâmiyle muvâfık olduğunu mübeyyen bize gâyet mühim bir eser-i âlî ithâf etmiştir.

Aklın mâ ba'de't-tab'ıyyâtda yakîne vusûl meselesi ukalânın nizâ ettikleri bir mesele-i felsefiyedir. İkâniyye gibi aklın yakîne vusûlünü iddia edenler bulunduğu gibi isbâtiyye gibi

aksini iltizâm edenler, intikâdiyye gibi yakîni izâfî kabûl edenler vardır. İlm ile meşgûl olanlar bu meslek-i felsefilerden birini kabule mecbûr olurlar.

Mesâlik-i felsefiyye arasındaki ihtilâflardan, tearuzlardan bir hakk ve hakîkate vâsıl olunamaz, deniyor ki pek doğru bir sözdür. Bu bâbta yeni ilm-i kelâmda uzun bir bend vardır, ki “Tarîk-i felsefide aslâ buhrân-ı fikriden halâs müyesser değildir. Şimdiye kadar henüz mesâlik-i felsefiyye arasında ahenk görülmemiştir. Tarîk-i felsefî bir silsile-i mükezzibîne vasıl olur.” sözleriyle neticelenmiştir.

Akl ile sıfat-ı ilâhiyyeyi isbât etmek neticesiz cedeliyyâta vücûd verir, sözünü bir kere tahlîl edelim: Fi'l-vâki' sıfât-ı ilâhiyye bahsi pek amîk olan, selef-i ümmeti eimme-i dîni pek çok işgâl eden bir mebhasdır. Bununla berâber selef sıfât-ı ilâhiyyeyi sem' ile isbât ettikleri gibi akl ile de isbât ederler idi. İbn Teymiyye birçok eserinde bunu tasrîh ediyor. Selef, sıfât bâbında “isbât-ı mufassal, nefy-i mücmel” tarîkini ilzam etmişler idi ki tamamıyla Kur'ân-ı mübînin irşâd ettiği bir tarîktir.

Akl ile isbât-ı sıfât neticesiz cedeliyyâta vücûd verir ise akl ile isbât-ı zât da neticesiz cedeliyyâta vücûd vermez mi? İsbât-ı sıfât ile isbât-ı zât arasında bu bâbta fark var mı? Selefin vaz' ettikleri “isbâtü's-sıfât isbâtü vücûd, lâ isbâtü tekeyyüf ve isbâtü'z-zât isbâtü vücûd, lâ isbâtü tekeyyüf” düstûru isbât-ı sıfât ile isbât-ı zâtı berâber tutuyor. Ondan kaçmak lâzım ise bundan da kaçmak lâzım gelir. Bu hâlde Kur'ân-ı mübînin emr ettiği edille-i akliyyeden i'râz etmek, “ve ke'eyyîn min âyetin fi's-semâvâti ve'l-ardi yemurrûne aleyhâ ve hum anhâ mu'rizûn” nazm-ı celîline mâ-sadak olmak değil midir? Kur'ân-ı mübînde birçok emsâl-i mazrûbe vardır. Bunlar bütün aklî mikyâslardır. Bununla Cenâb-ı Hak'ın haber verdiği Tevhîd-i Bârî, tasdîk-i enbiyâ, imkân-ı me'âd gibi usûl-i dîn sâbit olur. Şu kadar ki mütekellimîn Kur'ân-ı Kerîm'de hülâsası ile mevcûd olan usûl-i dîni tafsîl ederler.

Akla muâriz görünen naklî mücerred re'y ile te'vîl etmek mezmûmdur, Cehmîliktir. Fakat haber ve sem'a müstenid olan ahkâmı münâkaşa ale'l-ıtlâk memnû' değildir. Hasımın taarruzdan vikâye maksadıyla münâkaşaya girişmek vebâl değil, sevaptr “Li-küllî imri'in mâ nevâ” hadîs-i şerîfi hâtırdan çıkarmamalıdır.

İşte aleyhinde bulunduğunuz kelâmiyâtın mevzu-ı bahs indiği üç nazariyeden biri selefin mültezimidir, diğeri merdûddur, öbürü alel-ıtlâk merdûd değildir. Artık “Muhassalü'l-Kelâm”

ile “Yeni İlm-i Kelâm” aleyhinde îrâd-ı kelâm etmek, bence tekrar edeceğim ki eser-i isti‘câldir, zann ve tahmîne makrûn bir hükümdür; “Ciltler dolusu yazı yazdıkları bir ilmin adem-i lüzûmuna bi’t-tab‘ tarafdar olamazlar” sözüne başka bir muhâtab aramak iktizâ edecektir.

Hazret, kelâm lafzının lisân-ı Yunânîden me’hûz olduğu iddiası bilâ-delil bir da‘vâdır. Pek doğru söylediğiniz vechile İmâm-ı Âzam hazretlerinin evvelâ ilm-i kelâmdan bahs etmesi sebebiyle lanet ile yâd ettiği zât İbn ? , 143’de vefât etmekle onun zamanında henüz âsâr-ı felsefiye-i Yunâniye tercüme olunmamış idi. Acaba kelâm-ı âlînin zımnî bir tenâkuzu muhtevî olmaz mı? Evet mantığın “logic”ten alındığı sâbit ise de, kelâmın “logos”tan alındığı sâbit değildir. Abbâsîler zamanında teessüs eden felsefe-i kelâmiye ehl-i bid’atın, Ebû’l-Hüzeyl ile Nazzâm’ın tesîs ettikleri kelâmdır. Fi’l-vâki’ Ehl-i Sünnet kelâmı Abbâsîler zamanında İbn Küllâb ve Bağdad Şeyhü’l-Meşâyih, Eimme-i Sûfiyeden Hâris el-Muhâsibî ile başlar ise de bu kelâmda felsefe yoktur. Yalnız sıfât-ı fi’liye bâbında Ehl-i Sünnet-i Hâssâdan ayrılık vardır. Beşinci asr-ı hicrîde Ehl-i Sünnet kelâmı tevessü’ etmiş, akla muâırız görünen sıfât-ı haberiye tevîl olunmağa başlanmış ise de beyne’l-İslâm “Hüccetü’l-İslâm” nâm-ı âlîsini ihrâz eden, zühd ü vera’ı ile müştahir olan İmâm Ebû Hâmid Muhammed Gazzâlî (450-505) zamanına kadar Ehl-i Sünnet Kelâmı felsefe ile mahlût olmamış idi. O zamana kadar Eş‘arî, Bâkılânî, Ebû’l-Meâlî, İbnü’l-Heysen, Ebû Ali Cübbâî, Ebû Hâşim Cübbâî, Abdülcebbâr Hemedânî, Ebû’l-Hüseyin el-Basrî gibi fuhûl-i mütekellimîn “baş döndürücü, göz karartıcı” dediğiniz usûl-i mantikiyyeyi, ona mebni olan felâsife tarîkini ibtâl ederler idi. Her ne kadar Gazzâlî zamanından itibâren mantık kabul olunmuş ise de yine akâid-i İslâmiyeye münâfî olan nazariyât-ı felsefiyye şiddetle redd ü inkâr olunarak hiçbir vakit mesâil-i asliye sırasına girememiş idi. Ta’n u teşnî’e uğrayan o İlm-i Kelâm dalâlât-ı felsefiyyenin önüne geçti, ehl-i bidat mezhebini durdurdu, nitekim tarih buna şahittir.

Ankara

İzmirli İsmail Hakkı

Yeni İlm-i Kelâm Hakkında I